

Sorkuntza

Los cálices vacíos

DELMIRA AGOSTINI

Kaliza hutsak

AINARA MAIA

Itzulpen posible bat

ene Leonat Egiazabal maiteari

LIBURUA ESKAINIZ

Eros-i

Lehoiemetik zure ora egiten duzulako
bizitzako indartsuena, eta preso hartzen du
zure besoaren arrosazko katea.

Zure gorputza sustrai delako, oinarrizko
lakio bat datozen enborretikoa
plazeretik eta oinazetik, landare erraldoiak.

Zure eskuan eder eta sendo azaleratzen delako,
diamante mistikozko brotxearen gisa
heriotzaren ostargi-belar hordigarriena.

Espazioaren gaindi ozta-ozta ikusten zaitudalako,
argizko, lurrinezko eta melodiazko zubi,
infernua eta paradisu elkartuz.
Arima distiratsuz eta haragi itzaltsuz.

GAUEKO

Kanpoan, gauak tragikoki negar egiten du
nire kristaletara itsatsitako alargun itzelezko baten gisa.

Nire gela:

argiaren eta suaren mirari eder batez
nire gela urrezko eta bitxi arrarozko kobazulo bat da:
goroldi leun bat du tapizezko hondoan.

Eta hain da bizitua eta epeldua,
hain goxo
bihotz baten barnean nengoela uste dudala...

Nire ohantzea zuriz dago
zuria eta gardena
lore xalo baten gisa.
Biziozko bitsa bezala!

Gaur gauean insomnia ari du;
badira gau beltzak, beltzak,
bekokian eguzki-arrosa bat daramatenak...
horrelako gau beltz eta argietan ez da lorik egiten.

Eta, nik maite zaitut, Negu!
Zahar irudikatzen zaitut,
jakintsu irudikatzen zaitut,
marmol pilpiragorrizko gorputz jainkotiar batez,

denboraren pisua mantu dotore baten gisa
arrastaka eramaten du...

Negua, maite zaitut eta udaberria naiz...
ni gorrikaratzen naiz, zuk elurra egiten:
zuk dena dakizulako,
nik dena amesten dudalako...

Maita dezagun elkar horregatik!...
nire ohantze zurian,
hain zuri eta garden lore xalo baten gisa
biziozko bitsaren gisa,
negua, negua, negua,
eror gaitezen arrosazko eta lilizko sorta baten gainean!

ZURE AHOA

Nik gorenezko lana egiten nuen, hazten ari zen
harrokeriaren arrokaren gainean. Urruneko bizitzatik,
bizitutako petaloren batek hegan egin zidan goizean,
muxuren batek gauean.

Egoskor, ero moduan,
arrokaren gaineko nire gorenezko zereginak segitzen zuen.

Ezkil sakratuaren gisa, zure ahotsak
giza bibrazioa nota zerutiarrean urtzen duelarik,
zure aho ertzean bere urrezko lakioa bota zuen;
-Bertigozko habi miragarria, zure ahoa!
Arrosezko bi petalo amildegia bat lotzen...

zeregina, loriazko zeregin mingarri eta arina;
nire arima bera egiten joan zen oihala!
Zu arrokaren buru hantustean gelditzen zara!
Eta ni, amaierarik gabe, amildegia odoltsuan
erortzen naiz!

O ZU!

Ni Malenkoniaren dorre okertuan bizi nintzen...
asperduraren armiarmak, armiarmarik grisena,
isiltasunean eta gris
ehun eta ehun ari ziren.

O! dorre hezea!

Hontza itzel baten presentzia ilun batez betea,
arima herratu baten gisa;
hain mutu, dorrearen Isiltasuna bikoitza dela;
hain triste, ikusi gabe ere, tristuraren itzal luzeak hozten gaituela.

Betiere arrautza antzu bat erruten,
haratago begi-nini arraroak sartuak;
edo asperduraren armiarmak ehizatzen ditu,
edo bakardadearen onddo mikatzak irensten.

Hondakin ospetsuetako eta arima goren eta hondatueta hontza.
Argiaren naufrago itzaletan itotzen nintzen ni...
dorre hezean, neuregan okertua,
batzuetan dardara egiten nuen
nire leizearen izuaz.

O zu! Dorrerik indartsuenetik egotzi ninduzun
leunki altxa zenuen bele baten gisa itzala,
arimaren neguan larrosak erdietsi zaizkidan;

gorputzaren marmolean garrak erdietsi zenizkidan,
beltxargazko laku oso bat egin zenuen nire negarretik...
zuk nigan dena ahal duzula,
nigan Jainkoa izan behar duzu!
Zure eskuetatik gaizkia egiten duen ongia ere nahi dut...
asebeteko duzun kaliz distiratsua naiz, Jauna;
ni naiz, eroria eta xut, lili baten gisakoa zure landareetan,
zurea baino gehiago, Jauna!

Barkatu, barka noizbait bekatu egiten badut, ametsetan,
hegalekin besarkatzen nauzula nirea guztiz! Eguzkitan...

ZURE BEGIETAN

Begiak argi orotara eta itzal orotara!
Amentsaren Heliotropoak! Erabateko begiak
Miraria liluratu zuena eta
harritzen ez duena
inoiz ere ez bizitza... zerraila elektrikoak
estantzia sakonetakoa; brotxe argiak,
brotxe ilunak, hezeak, dardaratiak,
gau eta egunetako lepoko baterako...
amildegizko ahoak ezpain distiratsuetan;

inoiz ere ikusi gabeko itsaso mikatzen esnegainak;
medaila garbiak; blasoi tetrikoak;
ustekabeko bi gauen kapuluak
eta konstelazioen perla-ostrak...

badakizu zure begiak izan daitezkeen gauza oro,
taupadatsuak, bizigabeak, argiak, ilunak, gozoak, ikaragarriak,
elkarturik edo urrunak? ...
hainbeste gauza
ezen betierekotasunean izenda genitzakeen!...
ene beilari mirestuak
bisionarioen moduan
brodatzen dutenak sutan
ene gau eta egunen bilbea...
korronte eza diren lakuak...

Begi-ninien lorategiak!
Bi iturrik irentsia,
altxorrik ilunenak, baliotsuenak
eklipsatzen dituztenak...
meteoroen loretako izardia;

Itsas-hondoak, leize gardenak
non Marabilla gaztelutu zen;
bide misteriosuetara argitzen duten itsas-argiak...
ertz baten bide dardaratiak.

Ezezaguna; zin-hitzezko lanparak
giza-izpirituz elikatzen direnak
eta miraria pizten duena;
harribitxi biziak
eta gaur jainkozko graziaz,
beti bizi!
Artearen zeru-urdinean, izar anaiak!

EGUNA GEUREA

-Gaueko denda Ekialderantz urratu da -
zure izpiritua zoragarri iratzarri (egunez argitu) da;
bere argia eguzkia oasi baten gisa
sartzen da nire izpirituan.

-Eguzki betea. Sua ari du - zure
maitasuna dilindan, goroldioz
tapizatua, errekastoa, fruitua,
fruitu gozagarria ezti betean umotzen da.

-Angelusa - zure eskuak bi hego lasai dira,
nire izpiritua lila-sorta baten gisa okertzen da,
eta nire gorputza kiribiltzen da...
belo baten gisa sutil.

-Gauaren garaipena - zure eskuetatik, ederrago,
itzal eta izar guztiak isurtzen dira,
eta nire gorputza zero bat bezala
sakonagotzen da.

HIRU PETALO ZURE SOSLAIRA

Urrez, brontzez edo altzairuz
lirikoak, nahi nuke nik grabatu
zure soslai wagneriarra;
soslai goren eta arkano
nik ia gizatiar bihurtu nuena:
ager zaitez nire beranera.

Egun batean eman zenidan soslaia
malenkonia luze
eta bihotzez gorri;
antzinazko bolizko soslaia
soslaia diamantea,
nire lira zure medailoia da!
Asperdura koroatzen duen soslaia,
harrotasuna zornatzen duen soslaia,
eta begitzar gris bat jotzen duena,
etorkizuna mozkortzeko,
zure filtro iluna distilatzen du
lirio honen kalizean.

HAUSTURA

Bazen behin patuaren gisako kate indartsu bat,
sokratua bizitzaren gisa, sentibera arimaren gisa;
lili batekin ebaki nuen eta nire bidea segitzen dut
heriotzaren hoztasun handiarekin...
bare.

Jakinahia ene izpiritua haren barne lakuan agertzen da,
eta ur lokartuan kristalak
jainko bat edo munstro bat islatzen du,
beste bizitza batzuetatik dilindan
esfinge ilun batean mozorrotuta.

IKUSMENA

Akaso, desiraren ispiluaren sakoneko ilusio-marko bat izan al zen,
edo, jainkotiarra eta bizitzan soilki izan al zen
bart ene ametsa beilatzen ikusi zintudala?

Bakardadez eta beldurrez
nire etzaleku handituan,
zalantzan azaldu zinen ene ondoan
onddo erraldoi baten gisa, hilik eta bizirik
gaueko bazterretan ernalduz,
isiltasunez hezetua,
eta itzalez eta bakardadez koipetua.

Niganantz makurtzen zinen gorentasunez
laku baten desertuko suaren mantelina gaineko
kristalezko kopa baten gisa;
niganantz makurtu zinen
bizitzako gaixo baten gisa
hutsik gabeko opioetara
eta heriotzaren harrizko hesguneetara;
niganantz makurtu zinen
hostiaren zeruko oblearen fededun baten gisa...
-Haragiaren liliak elekatzen dituzte
izarren zaporeaz elur-tanta,
izpirituak jotzen dituen Jainkoaren txinparta-.

Niganantz makurtu zinen
malenkoniaren sahats handiaren gisa
isiltasunaren laku hondoetara;
niganantz makurtu zinen
urguiluaren marmorezko dorrearen gisa,
tristuraren munstro batek mimatuz,
bere itzal ahizpa solemnera...

Niganantz makurtu zinen
zure patuaren iniziala nire gorputza izango balitz bezala.

Nire ohearen orrialde ilunean;
niganantz makurtu zinen
harago irekitako laino bateko mirariaren gisa.

Eta hori baino gehiago makurtu zinen!
Eta ene begirada suge bat zen
betileen sasi artera apuntatuz,
zure gorputzaren beltzarga adeitsura.

Eta nire desira suge bat zen
zure gorputzaren lilien ostatura irristatuz
itzalaren harkaitz artean.

Zu gero eta gehiago makurtzen zinen...
eta hainbeste, eta hainbeste makurtu zinen

ezen nire lore erotikoak bikoitz diren,
eta nire izarra handiagoa da geroztik
zure bizitza osoa nire bizitzan inprimitu zen...
Nik, dilindan, besarkada handiaren
hegalkada itxaroten nuen;
lau besoetako besarkada bat
sukarrez eta mirariz janzten da
loriaren gisa. Hegaldi bat izango da!

Eta izan daitezke beso xarmatuak
arrazoi berri baten lau sustrai:
eta, nik, dilindan, besarkada handiaren hegalkada itxaro nuen...
eta begiak arima baten gisa zabaldu nizekizunean,
eta ikusi nuenean atzera egiten zenuela eta kiribiltzen zinela,
ez dakit nik zer plegu ikaragarri itzelerara!

ARGI PURPURAKARA

zure portretarekin

Nik ez dakit nire eskuek edo begiek
piztu ote zuten bizitza zure portretan;
Giza-lainoak, izpi estra-gizatiarrak,
Zure berezko ni enperadore osoa

nire begien aurrean iratzartzen da, nire eskuetan.
Horregatik, dena sugarretan, nik askatzen ditut
adatsak eta arima zure portretarako,
eta loretan irekitzen naiz!... orduan, burujabeak

itzaletatik eta argietatik, zure begi larriek
zuk dakizkizun eta nik ez dakizkidan handitasunak
erraten dituzte...
eta hiltzen uzten zaitut... nire eskuetan gelditzen da

orban ubel eta ilun handi bat...
eta izar hotz eta urrunez osatutako
nire malenkonian birsortzen zara!

ISILTASUNA

Zure esku nagietatik
nire adatsa askatzen da;
bertigo sutsuak pairatzen ditut
zure begi-nini beroetako

moka-katilu birengatik;
ero bat baino okerrago bilakatzen naiz
zure ahoko marrubien
zure hortzen kremarengatik;

Sugarretan puskatzen naiz
zure besoetan kateatzeagatik,
eta eldarnioak errausten nau
zure bizitzan zutitzen naizelarik,
dena zuriz jantzirik,
liliz erabat lurrindurik!

BESTE LEINU BAT

Eros, gidatu nahi zaitut, Aita itsua...
zure esku ahalguztidunari eskatzen diot,
bere gorputz gorena sutan urtua
arrosetan zorabiatutako nire gorputz gainean.

Gaur hedatzen dudan korola elektrikoak
emazteen lorategi baten nektarioa eskaintzen du;
bere putreentzat nire haragitan ematen naiz
uso arrosen multzo handi oso bat.

Eman bi sugeei bere besarkada, krudelak,
nire sukarrezko zurtoin handia... ahamenda, eztiak,
bere zainetatik isur nazazu, bere ahotik...

horrela etzanda, ildo sutsu bat naiz
non hain ero bikaina den beste Leinu baten
hazia elika daitekeen!

KOLDO ZUBELDIA

Horrelaxe da bizitza
Batzuetan gora
Eta beste batzuetan behera
Altxatzea garrantzitsua.

Amets egin nuen amets
Ote naizen trakets
Larrua jotzen sei aldiz hamar urtetan
Hustu nintzen hustu
Beteta zegoen eta
Ezer ez ta festa
Ez naiz maitasun klase horren eskale eta
Gaintzurdea zelaian dago eta
Kopetan zimurrak izoztuta garbitzen dute eta
Hozten zait kopeta
Gaintzurdea zelaian zegok eta
Bizitza sortuz goizeko ordubiak jo dizkik eta.

Ez ohiko orduetan nabil
Ekintzaz adoretzu bihotzetik humil
Nere bihotza abegi gozo dabil
Gaur ere helburu batzuk bete ditut
Eta denbora gutxian sei poesi berri idatzi ditut
Goiz-arnas trinkoarekin eutsi eta ez etsi
Abendu aldean berrehun eta laurogei
poesi idatziak izando ditut
Goizeko arnas finarekin
Ibili naiz
Bidean nola gorantz
Zure etxolaraino
Amets egitera
Euskeraz lana egiten segituaz
Hamar bat poesi berri eginez
Ekinaren ekiñez

Amundarain errekaeren hegian
Maitasunaren erdian
Ñañarriren ñañarrian
Harri zut argi herri eta baserri
Egiazko ogi.

Natura goretsia
Bideko prosak
Antzo da dena
Prosa eta poesia.

Egin dut
Bizitzaren erdia eta gehiago ia
Bitzitza da ibaiaren ubidea
Herria da nerea Zaldibia
Penatzen pasatu dut bizitza erdia
Baina bukatu arte segitu dut Txomin zure bidea
Amundarain ibaiaren hegia
Argitu arte goizalban ilunabarreko argia.
Bakar-bakarrik utzi Nauzu egiten bidea.

Jorje Manrique

irakurriaz eta irudikatuz

KUKUARRI

Oroi zaitetz, ene arima,
Esna zaitetz eta adi egon,
Ikusi
Nola doakigun bizitza
Nola datorren heriotza
Isilik;
Zein azkar doan plazerra
Nola hura oroitze hutsa
Mingarri zaigun;
Nola gure ustetan edozein garai zahar
Hobetzat jotzen dugun.

Gure bizitzak ibaiak dira,
Itsasora doazenak,
Heriotzera, finean:
Han amaitzen dira jaurerriak
Hantxe desagertzen, desegiten;
Hara doaz ibai uholdetsuak
Ertainak
Eta txikiak, denak;
Hara iristean, berdin dira
aberatsak eta pobreak

Mundu hau besterako bide baita,
 Hura baita atsedentleku
 Nekerik gabea;
 Begira ditzagun gure pausoak
 Ez gaitezen nahas.
 Jaiotzean abiatu ginen,
 Bagoaz bizi garen artean,
 Eta amaieran
 lerratzen da gure bizia;
 Hiltzen garenean
 Atsedent hartzen dugu.

Esadazue: non dira
 Edertasuna, gaztaroa,
 Aurpegiko azal lerdena,
 Hain zuria, eta koloretsua,
 Non daude zahartzarora iristean?
 Non?
 Trebeziak eta arintasunak
 Gorputz gazte haien
 Indar paregabea,
 Dena astun bihurtzen du
 Zahartzaroak
 Lerro gorria markatzen du.

Bizi honetan izandako plazerrak
 eta atseginak,
 Bide dira
 Heriotzaren hatzaparraren aldera:
 Gure ondamendia begiratu Gabe
 Itsu-itsuan goaz zulorantz
 gelditu Gabe;
 Engainuaz konturatzean
 Ezinezko da atzera itzultzea.

Begira errege boteretsuek
Idatzi zaharretan ikus daitezkeenak,
Haien mentura onenak.
Oroitzapen goibel eta malkotsu bihurtu dira.
Hemen ez dago heldulekurik,
Bai Aita Santu, Enpereadore
Edo Apaizburu,
Heriotza bat bera da
Artzain pobreenaren antzera.

Non dira dama nobleak,
Haien jantzi eta orrazkerak,
Usain gozoak?
Non dira haien maitale sutsuak,
Amoranteak?
Non trobalariaik eta haien
Kantuen xarma?
Dantza amoltsuak
Musika sensualen besoak,
Haien jantzi eta apaingarriak!

Gudari multzoak,
Bandera eta estandarteak,
Gaztelu menderaezinak,
Haien aurreko luebakiak,
Zulo eta beste babeslekuak,
Non dira?
Dena pasa da zizturik bizienean
Gezi baten moduan.

Non dira ametsak,
asmo urratuak,
aseezinezko garai loratuak?
Adinak baretu ditu
barealdi amoltsuan,
baina garai zaharrak
itzulezinak dira,
itzulezin eternalean.

Garai zaharrak ditugu gogoan,
gure gaztetako zilborrestean,
kantuak, oihuak, garraisiak,
erasotzaile sentitzen ginen,
lainozko mendian gora,
menderazinak sentitzen ginen,
hala uste genuen,
uste ustela genuen amets.

Gure herriaren ametsak
gure hizkuntza eta gure izaera,
diktadura garaian oratuak,
demokrazian deusestuak,
bideko lokatzak,
aldapak, eta mila trabak
eragotzi digutenak
gure ametsa
amets dela aldarrikatu zigutenak,
amets polita,
amets haundia,
amets amesgarria,
baina, beti ere, amets hutsa.

Lorerik ederrena zimel,
Edertasunik ederrena umel,
Osasunik bortitzena ergel,
Ametsik ederrenak
Irririk goxoenak
Maitasun hitzik sakonenak
Denak
Lanbro bihurtu dira,
Gandu, eze, goroldiotsu,
Itsasoaren marra hurbilarekin.

Sandraren baratzea

JUAN LUIS ZABALA

Sandra Lópezi buruzko nobela bat idaztekotan, aita zenaren baratzera itzuli zen arratsaldea kontatuz hastea litzateke egokiena.

Sandra 45 urteko eskultorea da arratsalde horretan, ez oso ospetsua, ez lehen mailakoa, baina bere lanbidean onarpena, aintzatespena eta estimua ere irabazitakoa, diru puska bat ez ezik. Donostian bizi da, baina hiru aste darama jaioterrian, Azkoitian, gurasoen etxean ostatu hartuta; aitaren osasuna, leuzemia baten ondorioz, okerrera egiten hasi zenetik.

Duela astebete eskas hil zen aita, eta biharamunean Donostiara itzultzekoa da Sandra. Azkoitian eman behar duen azken arratsalde horretan aitaren baratzera laguntzeko eskatu dio amak. Alargunak lur zati txiki hura saltzeko asmoa du, hasi behar duen aro berriari kemenez ekiteko onena izango delakoan, eta alabak azken aldiz ikus dezan nahi du.

Baratzera sartu aurretik, kalkuluak egin ditu Sandrak, amarekin solasean: 30 urtetik gora dira esparru hartan azkenekoz sartu zenetik. Sandra nerabeak ez zuen maite leku hura, aitarekin lotutako konturik gehienak maite ez zituen arrazoi berarengatik: debekuekin lotzen zuen; neurri estu batzuen barruan bizi beharrekin, beti huts egiteko belduzrez.

Baratzera iritsi orduko, sarrerako hesi-atea ikustean jauzi bat egin dio bihotzak kolkoan Sandrari, egur zatiak gurutzatzeko moduak –sime-
tria osora inoiz iristen ez den oreka batean oinarritua– berak egindako hainbat eskulturatako formak gogorarazi dizkiolako. Burua altxatu, aurrerantz eta inguruetara begiratu eta egiaztatu du baratze barruko hesi-

ateek sarrerakoaren eite bertsua dutela, halako aztarna bereizgarri edo *sinadura* moduko bat, bere eskultura askok dutenarekin ahaidetua.

Saiatu da lasaitzen, konparazioak hasieratik eragin dion ezinegona eta nahigabea arintzen, baina baratzean barneratu ahala gero eta estua-goa ageri zaio aitaren baratzearen eta bere eskulturen arteko kidetasuna. Beste inorako eta ezertarako baliorik gabeko material ugari dago han, testuinguru berri batera egokitu eta baliagarri ez ezik alde edo moldez eder eta adierazkor ere bihurtua; bere eskulturetan bezala. Giza-kiak trazatutako lerro zuzen bakoitzak –hesi-ateetako egur puskek bezala lur sailen arteko mugek edo etxolako oholek– zaindua dagoela erakusten duen keinu xume bat du agerian, baina nabarmenkeriaren arrastorik gabe betiere; bere eskulturetan bezala. Dena dago espanturik gabeko harmonia batera bideratua; bere eskulturetan bezala.

Arte kritikari eta komisarioek bere obrari buruz esandako guztia baliagarria izan daiteke aitaren baratzea deskribatzeko. Baita berak elkarriketetan esandakoak ere. Zuretik ezpala beraz.

Okerrena falta da ordea: amaren ezusteko aitorten bat, aitzurraren, eskuarearen, eskorgaren eta beste hainbat lanabesen ondoan, ohol meheekin eta gasolio bidoietako xaflekin eraiki eta uralita zaharrez esalitako etxolaren barruan sartutakoan.

–Ikusten al dun hau? –galdetu dio, bazterrean erdi-ezkutuan dagoen etzalekua seinalatuz-. Ikaragarri gustatzen zitzaionan biok hemen etzatea. Etzan eta... jolastea. Hau gure maitasun habia izan dun askotan.

Amaren aurrean disimulatzen saiatu bada ere, beste jauzi bat egin dio bihotzak kolkoan Sandrari, duela ia 20 urte, lehiaketa publiko bat irabazita, autobideko atsedeen gune baten ondorako egin zuen eskultura eskerga gogoan, Donostiatik gertu dagoena, Aritzetan. Obra haren barruan txoko sekretu bat du atondua, kanpotik ezin ikusi den zulo txiki bat, bi lagun bertan etzan eta jolasteko proposa, eta gustuko du bikoitekideak edo unean uneko sexu jolaserako lagunak hara eramatea. Autobidean iragaten diren autoen ondoan horren bakartu eta seguru sentitzeak kitzikatu egiten du sexurako eta baretu ondorenerako. Ez zuen berehala pentsatuko, baina aita zenak, orain jakin duenez, antzeko zerbait sentitzen zuen baratzeko etxolako txoko sekretu hartan.

“Irudika ezazu ihes egiten eta preso sentiarazi duen leku batetik etengabe urruntzen eta urruntzen ari den norbait; eta halako batean, antipodetan dagoela uste duelarik, muino baten atzean hasierako lekua ageri zaiola”, esaten du Sandra Lópezek duela hiru urte, *Berria* egunkarian argitaratzeko asmoz, bere etxean egin nion elkarrizketaren grabazioan. “Halaxe sentitu nintzen ni aitaren baratzera itzuli nintzen une hartan. Aitaren baratzea nire lan guztia aise gainditzen zuen arte obra erraldoia zela jabetu nintzen. Artista ibilbide oso bat nuen egina, beraz, nahiko arrakastatsua gainera, aitaren itzalpetik ihesi, zertarako eta aitaren obra arrandian, handinahikerian eta azalkean baino ezin gainditu zuen imitazio irrigarrikeriaraino faltsua taxutzeko”.

“Ezinegona sentitu nuen hasieran”, jarraitzen du Sandrak grabazioan, “baina etsipen gozo eta askatzaile bat nagusitu zitzaidan gero, azkenean onartu banu bezala ez nintzela artista, ez behintzat beste inor baino artistago; eta batez ere ez nuela artista izan beharrik, inor baino artistago nintzela erakusteko inolako premiarik”.

Etsipenetik eratorritako askatasun hark loa galarazi zion gauean. Buruari bueltak ematen hasi zen, harik eta burutazio zoro batek “irri maltzur bat” ezpainetaratu zion arte. Isilean irten zen amaren etxetik, sukaldeko mahai gainean agurtzeko ohar labur bat utzita, esanez deituko ziola. Autoa hartu eta aitaren baratzera jo zuen lehenik, aitzurra hartzera. Donostiara joan zen gero, baina ez etxera, Miramongo parkera baizik, aitaren baratzetik hartutako aitzurrarekin eskultura bat puskatzera, parajearen bakardadeak eta gauaren iluntasunak babestuta.

Ricardo Ugarteren *Iru* puskatu zuen gau hartan, 1972ko eskultura apal bat: Zientziaren Museoaren paretari kanpoko aldetik itsatsitako hiru figura, elkarri lotuak, burdinazko xafla nahiko meheez egindako laukiz osatutakoak. Sandrak xaflak paretatik askatu zituen aitzurraren laguntzaz, eta gero, lurrean zirela, aitzurrarekin zanpatu eta desitxuratu egin zituen.

“Gustatzen zitzaidalako aukeratu nuen Ricardo Ugarteren obra hura, txera berezia niolako”, dio Sandrak grabazioan. “Ederra izateaz gain, hain dago ikuslearen eskutik gertu, halako apaltasuna transmititzen du, hain da erraz ahaztekoa... Justu horrexegatik, hartaz gogoratzeko promesa egiten nion neure buruari, ikusten nuen bakoitzean. Gau hartan neure buruari egindako promesa bete nuen: eskultura hartaz gogoratu nintzen. Beste abantaila handi bat ere bazuen, jakina,

funtsezkoa azken batean: hura zen neuk bakarrik eta hain bat-batean arazorik gabe puska nezakeen eskultura bakanetako bat”.

Arazorik gabe itzuli zen etxera, pozik, lehentxoago eskultura bat zen txatarra pilatxo hura hantxe nolahi utzita. “Ez nuen artista izan beharrik eta, gainera, beharrik gabe, artista sentitzen nintzen”.

Biharamunean berehala zabaldu zen hedabideetan Ricardo Ugarteren *Iru* eskulturaren txikizio anonimoaren albistea. Sandrak gustura entzun zituen, irratian eta telebistan, artista, kultur eragile eta politikari asaldatuak sumindurazko hitzak. Baina albistegiaren zurrumbilo etengabeak aurki irentsi zuen gertakari xume haren oihartzuna.

* * *

Aitaren baratzerara itzuli zen egunaren aurretik ere, Sandrak galdua zuen eskulturarekiko gaztetan izan zuen “atxikimendu ia-ia erlijioso”, eta barne-premiarik eta pasiorik gabe egiten zuen lana, ofizioz. “Jorge Oteizak eskultura utzi zuenean zegoen puntu berean nengoen ni”, dio grabazioan, irriz, “baina ez nuen eskultura utzi nahi, oso arrazoizko eta prosaiko batengatik: banekien ezin izango nuela behar nuen dirua irabazteko lanbide atseginagorik aurkitu”.

Aitaren baratzeari egindako bisitaren ondoren, ordea, ezinezkoa egin zitzaion “gezur harekin” jarraitzea. “Urteetan eta urteetan pixkanaka-pixkanaka galtzen joandako pasioaren indarra berreskuratu nuen bat-batean. Neure barruko sentimenduekin bat etorriko zen zerbait txundigarria egiteko gogoia sentitu nuen, neu ere dardaraka jarriko ninduen zerbait, hastapeneko eskulturek jartzen ninduten bezala. Neure buruaren aurka altxatu beharra nuen, gaztetan aitaren aurka altxatu beharra izan nuen bezala”.

Hor du hasiera Sandra Lópezen ibilbide eskultorikoaren bigarren aroak. Eskultura berriak egin beharrean, aurretik egindako eskulturak puskatzen hasi zen. Hori zuen artea egiteko eta artista sentitzeko modua. Arteak gaur egun, eta nahiko aspalditik gainera, bereganatua duen kontzeptzio zabaltasunaren barruan, nekez uka dakieke arte izaera edo arte estatusa Sandraren ibilbideko bigarren aro horretako *lanei*.

“Eskultura publiko gehienek gai nagusia ahanztura da”, azaldu zidan Sandrak. “Ideia hori ekartzen didate behintzat niri gogora, egilea-

ren asmo eta ahaleginen gainetik, inaugurazio ekitaldietako adierazpen arranditsuak gorabehera. Nork begirutzen ditu? Nor oroitzen da hor daudela? Ba al da eskultura publiko bat baino gauza bakarti eta tristeagorik? Salbuespenak badira, jakina, baina salbuespenek turismoa dute gai nagusi, niri burura dakarkidaten ideia aintzat hartuz gero. Esan beharrik ere ez dago Eduardo Chillidaren *Haizearen orrazia* dela inguruan dugun adibiderik argiena”. Horrela begiraturaz gero: eskultura publikoak berriro ere arte izan daitezten, zer hobe, zer eraginkorrago, haien aurkako atentatuak baino?

“Ez du uste kalte handirik egin dakiokenik gaur egun eskultura publiko bati eraso fisiko batekin”, erantzun zidan galdetu nionean ea erasotako eskulturrei eta haien egileei egindako kalteez ez al zen arduratzen. “Artearen kontzeptualizazio erabatekoaren garaian bizi gara, eta kontzeptua ondo gordea gera daiteke argazkietan, bideoetan, planoetan, txostenetan. Eta, okerreanean ere, diruz konpontzeko moduko aldaketa da eraso fisiko batekin egin dezakezuna. Adibidez, Ricardo Ugarteren *Iru*, nire estreinako erasoak eraitsi zuen eskultura, guztiz lehengoratuta dago aspalditik”.

Mesedea aise nagusitzen zaio kalteari, Sandraren ikuspegitik begiraturata: “Eskultura publiko bati erasotzean, eskultura hori aintzat hartzen ari zara lehenik, eta bitzta berria ematen gero, alderdi performatibo bora jorraturaz, historia gehituz, esanahia aberastuz”.

Jorge Oteizaren obra baten kasua zuen adibide argigarritzat. “Agiñako eskultura suntsitu ziotenean, Oteizak, haserre, eskultura ez lehengoratzeko agindua eman zuen. Ez al zuen bete-betean asmatu? Ez al genioke, askoz ere zozoago iritziko, askoz ere mintzo motel eta motzekoago, Agiñako eskultura zaharberritu eta konponduari, orain miresten dugun harri puska zaurituarekin alderatuta? Ez al zen galera handia izango obra horri –konpondu eta lehengoratzearekin batera– euskal herritarrok geure arteko liskarrerako dugun joera saihetsezinaren harrizko isla fisiko ezinago zuzena izateak ematen dion indarra kentzea?”

* * *

Ricardo Ugarteren Miramongo eskultura aski apala baldin bazen, haren ondoren obra are apalagoi eraso zien. “Ez zitzaidan egokia iru-

ditzen bat-batean, atarikorik eta prestakuntzarik gabe, Oteiza edo Chillidaren obra ezagun bati ekitea. Bide bat egin behar nuen haietara iritsi aurretik. Horregatik, obra aski ezezagunei eraso nien hasieran, bolada luze batean. Ezezagunak, baina gustukoak nituenak, txera nienak. Ez nituen nolana akeratzen, ez pentsa”. Zurezko, harrizko nahiz altzaruzko edo burdinazko eskulturak txikitu zituen, aitzurrarekin batzuetan baina motozerrarekin eta rotaflexarekin ere ez gutxitan, gupidarik gabe beti.

Hautsi beharreko eskulturak hautatzeko beste irizpide garrantzitsu bat erraztasuna zen: erraztasuna eskultura fisikoki puskatzeko, batetik; erraztasuna lana inor ohartu gabe egiteko, bestetik. Horregatik mendian edo leku mortuetan zeuden eskulturei eraso zien garai hartan, beti bakarrik, beti gauez, beti zuhurtzia handiz.

Donostian edo inguruan ez ezik, Bizkaian, Kantabrian, Araban, Errioxan, Nafarroan eta Lapurdin ere hautsi zituen eskulturak; berak egindako txiki bat ere bai, Manurgan, Arabako herri txiki batean, 15 urte lehenago, lehiaketa bat irabazi eta gero, jarritakoa. Denbora tarte bat uzten zuen gainera eraso batetik bestera. Ekintzak espazioan nahiz denboran sakabanatzeak susmoak urruntzen laguntzen zuen. Horri esker, eraso haiek ez zuten oihartzun handirik izan ez prentsan eta ez artearen inguruko gune eta lagunartean.

Ordura arteko artegintzak ezagutarazi ez zizkion zirraren lagun egin zuen Sandra bere artista aro berriko zereginak. “Ekintzaile izatea zer den sentitu nuen, eta harrapatu egin ninduen emozioak. Askotan pentsatu dut gure belaunaldiko jende asko ekintzaile izateko gogoak bultzatu duela, sakonean, ETako kide izatera, ideia politikoak aitzakia hartuta. Nik eskulturarekiko nire jarrera berria izan nuen aitzakia, eta aitortu beharra daukat halako mendekotasun moduko bat sortu zidatela ekintzailearen klandestinitateak eta arriskuak”.

Emozioz kontatu zidan nola ihes egin behar izan zuen, ilunpean, Remigio Mendibururen Jaizkibelgo *Mugarri* eskultura suntsitzen ikusi zuten bi mendizale berantiarrengandik, eta nola pasatu zuen gaua inguruko leize-zulo batean, ia batere lorik egin gabe, rotaflexa, galtzamantala, babes-betaurrekoak eta eskularruak labar batetik behera itsasora bota eta gero.

Hiru urte geroago, dozena pare bat eskultura suntsituta ordurako, jauzia emateko prest zegoen. “Oteiza eta Chillidari ekiteko tenorea zen. Ez ziren nire eskultore kutunenak, baina bai eragin handiena izandakoak eta, zalantzarik gabe, ezagunenak. Itsasargi bikainak baina,aldi berean, harlauza are bikainagoak gure belaunaldiko eskultoreentzat. Bideak haiengana ninderaman ia erremediorik gabe. Hautua ez zen nirea. Pertsonaiak nobelagileari bezala gailendu zitzaizkidan niri Oteiza eta Chillidaren eskulturak eta haiei egin beharreko erasoak; interbentzio performatibo deuseztatzaileak edo deseskultura performatiboak, arte kontzeptualaren hizkeran esanda”.

Oteiza geroko utzita, harekin zer egingo zuen pentsatu gabe artean ere, Chillidari ekitea erabaki zuen. Ez, ordea, Chillidaren edozein lani, *Haizearen orraziari* baizik, zuzen-zuzenean. Horixe zuen asmoa nik elkarrizketa egin nionean, kontaketa honetan txertatzen ari naizen adierazpenak grabatu nizkionean. “Hau, pentsatuko duzun bezala, ez da eraso bat gehiago izango”, ohartarazi zidan. “Hau beste kontu bat da. Ez bakarrik izango duen oihartzunagatik. Zailtasunagatik ere bai: batetik, eskultura apurtzeko zailtasun teknikoarengatik; bestetik, jendea ibil daitekelako inguruan eta iheserako prest egon behar delako une oro”.

Ordurako konturatua nintzen, jakina, ez zidala grabatzen ari nintzena *Berrian* argitaratzeko baimenik emango. Ez *Berrian* eta ez beste inon. Baina beste ezusteko bat eman zidan berehala: “Pentsatu dut zu izan zaitezkeela nire konplizea. Zu izango zarela”.

Elkarrizketa hasi zenetik pixkanaka-pixkanaka gero eta argiago ageri zena begien bistakoa zen ordurako: Sandra Lópezek nire elkarrizketa eskariari emandako baietza tranpa bat zen, eta ni gozo-gozo nengoen tranpa hartan harrapatua aspalditik. Ez zegoen adierazpenik, ez zegoen elkarrizketarik, ez zegoen kazetariarentzat ezer. Baina ni oso gustura nengoen han, aspaldiko gusturen, handik beste inora joateko batere gogorik gabe.

Grabagailua itzali eta nire ondoan esertzera etorri zen sofara, izterra izterraren kontra.

–Zer iruditzen zaizu nire historia?

–Oso... interesgarria.

–Ba zuretzat da. Baina...

-Zer?

-Zuretzat bakarrik.

-Lasai. Ez dut argitaratuko. Argi dago ezin dela argitaratu.

-Eskertuko dizut.

Eskua izter gainean jarri eta bere aurpegia nirearen ondora gerturatu zuen.

-Gogotik eskertuko dizut, zuk nahiena duzun moduan...

* * *

Autobide ondoko Aritzetako eskulturaren barruan esnatu ginen biharamun goizean, irribarrez eta musu gosez. Sandraren adats horail luzearen leuntasuna oroitzen dut, aldamenetik igarotzen ziren autoen zarata, inork inoiz aurkituko ez ninduen leku batean egotearen zirrara.

Kafe bana behar genuen ordea. Eskultura barrutik irten eta atsedean guneko kafetegira joan ginen. Han azaldu zidan bere plana, gure plana bihurtua ordurako: Chillidaren *Haizearen orrazia* osatzen zuten altzairuzko hiru piezetako bati, erdikoari -bizitza arriskuan jarri gabe uki zitekeen bakarrari- adarretako bat, goikoa, rotaflexarekin errotik erauztea.

-Ahal banu, pieza osoa erauzi eta itsasora erortzen utziko niken gustura, baina ezin dinat hain altzairu puska lodia ebaki -azaldu zidan-. Nahikoa lan izango dinat adarrik meharrena mozten. Gaez joango gaitun, eta hik inguruan ezer sumatu orduko abisatu egingo didan. Ados?

Niri une hartan oso ideia ona iruditu zitzaidan. Artelan bikaina. Maite nuen Sandra, maite nuen arriskua, maite nuen klandestinitatea, maite nituen deseskultura performatiboak.

Gaezan *Haizearen orrazia* eta ingurua begiratzen eta aztertzen izan ginen, larrialdirik izanez gero ihes egiteko biderik egokiena zein izan zitekeen ikertzeko batez ere. Inguruko labarrean zegoen zulo bat ikusi genuen, niretzat ezkutaleku egokia izan zitekeena. Eraso hurrengo asteke asteartean goizalderako utzi genuen.

E eguna iritsi zenean, goizaldeko hiruretan ekin genion lanari, inguruan inor ez zebilela ziurtatu eta gero. Baina denbora asko behar zen

altzairuzko adar hura eskuko rotaflex batekin mozteko, Sandrak kalkulatu zuena baino askoz gehiago. Ez dakit zenbat ordu beharko zuen, baina ez zen erraza izango eguna argitzerako amaitzea.

Ez genuen jakiterik izan lortuko zuen edo ez. Ordu bete inguru jo eta su zeramala, Ertzaintzaren auto bat hurreratu zitzaigun, ziztu bizian eta argi urdinak piztuta. Ez nuen Sandrari abisatu beharrik ere izan. Biak jabetu ginen berehala egoeraz.

–Ezkutatu zuloan, agudo! –esan zidan, rotaflexa itsasora bota eta ihesari ekiten zion bitartean.

Autotik irten eta zuzenean jo zuten bi ertzainek Sandrarenegana lasterka. Norbaitek salatuak gintuen eta polizia ondo zekiten zertan ari ziren. Sandra ihesean ikusi zuten, pendizean gora, mendi alderantz, aurreko astean biok ikertua genuen bidexkan. Ilunpean lasterka, ordea, estropezu egin eta harkaitz artera amildu zen kolpe lehor batek eten zuen garrasi zorrotza jaurtiz airera.

Ertzainak Sandra artatzera joan ziren ueña baliatu nuen handik ahalik eta modurik diskretuenean lekutzeko. Ezin nuen ezer egin Sandrari laguntzeko. Etxera itzuli eta Sandraren berrien zain geratu, horixe zen egin nezakeen onena.

Etxeko irratian entzun nuen, ordu pare bat geroago, Sandra López artista atxilotu zutela, *Haizearen orraziari* rotaflexarekin erasotzen atzean zutelako. Ertzainengandik ihesi erori eta zauritu egin zela ere esan zuten, baina ez zuela ezer larririk. Sandrak bakarka egindako ekintza gisa aurkeztu zuten. Susmo guztietatik kanpo nengoela zirudien.

* * *

Gertakari hark Sandra Lópezen deseskultura performatiboen amaiera ekarri zuen, eta baita gu bion arteko harremanarena ere. Bere artista iraganarekin erabat haustea erabaki zuen, eta ni ere iraganarekin lotuta nengoan.

Kartzela eta erietxe psikiatrikoa saihestea lortu –burua oso argi zuela frogatuz– eta etxe barruko dekorazioaren arloko enpresa batean hasi zen lanean. Eskatu zioten kazetari bakanei ez zien elkarrizketarik eman. Ez zion inoiz inori ezer esan nitaz, nik bere ekintzarik ezagunean izandako konplizitateaz, eta neuk ere nahiago izan dut orain arte

ezer ez esan. Batetik, neure buruari kalte egiteko beldurrez; bestetik, uste nuelako Sandrak ere nahiago izango zuela nik ezer ez esatea.

Baina beti izan dut argi, halaber, egun batean kontaktu egin behar nuela nola gertatu zen *Haizearen orraziari* egin genion eraso, eta batez ere Sandrak zer esan zidan inoiz argitaratu gabeko elkarrizketa hartan, nola arrazoitu zuen bere arte adierazpide bakan eta guztiz pertsonal hura. Besterik ez balitz ere, arteari eta arteari buruzko kazetaritzari izan diodan atxikimenduaren izenean.

Sandrarekin komentatu dut, eta berari berdin zaiola esan dit, urte asko pasatu direla eta kontu horiek guztiak beste bizitza batekoak iruditzen zaizkiola, berea izan ez zen eta berarekin zerikusirik ez duen bizitza batekoak. Iritsi da unea beraz. Hemen duzue nire lekukotasuna, Sandra López eta haren eskultore ibilbidea hobeto ezagutzeko lagungarri izango delakoan.

Sandra Lópezi buruz edozer idazten den guztietan, baita hari buruzko aipamen eta erreseina laburrenetan ere, beti aipatzen da nola atxilotu zuten, zaurituta eta odoletan, *Haizearen orraziari* eraso egiten atzeman zutenean. Baina nik beti pentsatu izan dut Sandra Lópezi buruzko nobela bat idaztekotan aita zenaren baratzera itzuli zen arratsaldea kontatuz hastea litzatekeela egokiena.